

International Journal of Languages' Education and Teaching

ISSN: 2198 - 4999, GERMANY

December 2015, Volume 3, Issue 3, p. 172-194

USING IDIOMS AND PROVERBS IN THE TURKISH TEACHING TO THE ENGLISH PEOPLE IN OTTOMAN PERIOD

OSMANLI DÖNEMİ İNGİLİZLERE TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DEYİMLER VE ATASÖZLERİ¹

Abdullah ŞAHİN² & Erhan YEŞİLYURT³

ABSTRACT

Proverbs and idioms our cultures reflection in the language and one of our literature-rich products. A lot of research and pass in the Turkish Teaching Programs shows that this anonymous products important for our language. Also proverbs and idioms are required for the transfer of culture. In this study, teaching books were examined which written to teach Turkish to the English in the Ottoman period. Phrases covers more ground than proverbs our language. It is the same in the books which written to teach Turkish to English. There is special chapter for proverbs and the English meanings in some books which written to teach Turkish to English. The majority of this books were written by the people who came for working for agree simply. In the research, the authors recognition of the importance of the proverbs and idioms in language teaching was seen at the book writing. Properties and structure of the Turkish language should be respected at the new teaching books. Proverbs and idioms are important parts of our culture. Despite the many studies, It is observed that our values started to be kept. Fort his reason, everyone should have the awareness of Turkish language and proverbs and idioms should be used operably.

Key Words: Teaching Turkish to the English, idioms, proverbs.

¹ Bu makale, 2014 yılında VI. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresinde sunulan bildirinin geliştirilmiş hâlidir.

² Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: abdullahsahin@comu.edu.tr

³ Yrd. Doç. Dr. Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: erhan_yesilyurt@hotmail.com

ÖZET

Atasözleri ve deyimler kültürümüzün dildeki tezahürü ve edebiyatımızdaki zengin ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Üzerlerine yapılan onlarca araştırma ve Türkçe Öğretim Programlarında kendilerine ayrıca yer açılması bu anonim ürünlerin dilimiz açısından önemini gözler önüne sermektedir. Atasözleri ve deyimler sağlıklı kültür aktarımının olmazsa olmazı konumundadır. Bu çalışmada Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretiminde atasözleri ve deyimlerden ne derece yararlanıldığı incelenmiştir. Bu nedenle Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış kitaplar kaynak olarak ele alınmıştır. Türkçede atasözlerine oranla deyimler daha fazla yer kaplamaktadır. Bu durum İngilizlere Türkçe öğretim kitaplarında da etkisini göstermiştir. İngilizlere Türkçe öğretim kitaplarının bazılarında atasözleri için özel bölüm ayrıldığı ve bu atasözlerinin İngilizce açıklamalarının verildiği görülür. Osmanlı döneminde yazılan İngilizlere Türkçe öğretim kitaplarının büyük çoğunluğu Osmanlı Devletine iş için gelen, dolayısıyla dil bilgisi ve birikimi olmayan insanlar tarafından amaca yönelik olarak yazıldığı anlaşılmıştır. Araştırmada, Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla yazılan kitaplarda yazarların atasözleri ve deyimlerin dil öğretimindeki önemini bilincinde olarak eserlerini oluşturdukları görülmüştür. Yeni yazılacak dil öğretim kitaplarında da Türk dilinin özellikleri ve yapısı gözetilmelidir. Atasözleri ve deyimler kültürümüzün önemli parçalarıdır. Yapılmış olan birçok çalışmaya rağmen bu değerlerimizin yok olup unutulmaya başlandığı görülmektedir. Bu nedenle Türkçe bilen herkes belli bir dil bilincine de sahip olmalı ve unutulmaya başlayan atasözleri ve deyimlerin tekrar işlevsel bir şekilde kullanılması için çaba göstermelidir.

Anahtar Kelimeler: İngilizlere Türkçe Öğretimi, Deyimler, Atasözleri.

1. GİRİŞ

Çeşitli gelişmeler ışığında küreselleşen modern dünyada yabancılara Türkçe öğretiminin öneminin de her zamankinden çok hissedildiği aşikârdır. Bu öneme binaen yapılacak çalışmalarda belli bir öğretim tekniği ve çeşitli öğretim yöntemlerinin kullanılması amaca ulaşılması açısından gereklidir. Bununla beraber öğretim sürecinde kültür aktarımına da ayrıca değinmek ve kültürel özellikleri en doğru şekliyle anlatmak dil öğretiminin gereklerinden bir tanesidir.

Atasözleri ve deyimler; anlatımı etkili kılma, söyleneni açıkça, kolay, anlaşılır bir şekilde dile getirme ve bunları yazılı olarak ifade edebilme konusunda çok önemli etkilere sahiptir (Bulut, 2013). Dil öğretiminin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için atasözleri ve deyimlerden de mümkün olduğunca yararlanmak gerekmektedir. Ancak bu şekilde dil öğretimi tamamlanmış olur.

Atasözleri için çeşitli tanımlar yapılmıştır; Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel (TDK, 2014), Atalarımız tarafından uzun yaşam deneyimi sonucunda, bilgece birtakım öğüt verici düşüncelerin mahsulü, güzel ve özlü söyleyiş kalıplarına sahip, kesin yargılar bildiren, söyleyeni belli olmayan, anonim geleneksel sözlü kültür ürünleridir (Bulut, 2013). Deyim için ise, genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir (TDK, 2014) tanımı yapılır. Tüm bu tanımlara baktığımızda deyimler ve atasözlerinin kalıplaşmış oldukları, deneyimler sonucu halk tarafından ortaya çıkarıldıkları ve kültürümüzün bir parçası oldukları görülür.

Öğretim sürecinde kültür aktarımına da ayrıca değinmek ve kültürel özelliklerimizi en doğru şekliyle anlatmak dil öğretiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi açısından elzemdir.

Osmanlı döneminde yazılan İngilizlere Türkçe öğretim kitapları içerisinde en kaliteli ve kapsamlı olanlarının Redhouse'un eserleri olduğu görülmektedir. Bunda Redhouse'un ülkemizde uzun süre yaşayıp çalışması ve dilimize yeteri kadar aşina olması önemli bir etkidir. Redhouse, gerek lügatleriyle gerekse yabancılara Türkçe öğretmeyi hedefleyen eserleriyle Türk kültürü açısından önemli bir şahsiyettir. Onun bilhassa Türkçe-İngilizce lügatleriyle İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla yazdığı The Turkish Campaigner"s Vade-Mecum of Ottoman Colloquial Language ve A Simplified Grammar Of The Turkish Language adlı eserlere, İngilizlere Türkçe öğretimi seti nazarıyla bakılabilir (Karagöl, 2011) Ayrıca Karagöl (2011)'ün Redhouse'un Türkçe öğretimiyle ilgili tezinde Redhouse'un Türkçe öğretimine katkıları ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Ülkeler arasındaki iletişimin son elli yılda hızla artması, ekonomi alanında yapılan anlaşmalar ve Türkiye'nin Avrupa'da ve dünyada varlığını gösterme çabasının artması yabancılara Türkçe öğretiminin önemini daha da arttırmıştır. Bu durum devlet kurumları ve özel kuruluşların bu konudaki çalışmalarını hızlandırmalarını sağlamıştır. Bu çalışmalar, Türk dilinin özelliklerini, yapısını gözeten ve bunlara uygun, Türk kültürünün de sağlıklı aktarımını sağlayacak materyallerin hazırlanmasının gerekliliğini gözler önüne sermiştir (Akpınar, 2010). Hazırlanacak materyallerde göz ardı edilmemesi gereken maddelerden biri de atasözleri ve deyimlerin kullanımınıdır. Bu çalışmada Osmanlı döneminde yazılan İngilizlere Türkçe öğretim kitaplarında atasözleri ve deyimlerden ne derece yararlandığını tespit etmeyi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problem cümlesi şöyle tespit edilmiştir:

Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla yazılan eserlerde atasözleri ve deyimlere yer verilmiş midir?

Yabancılara dil öğretirken dört temel dil becerisinin öğretilmesi sağlanmaktadır. Dil becerileri öğretilirken çeşitli materyaller kullanılmakta ve bu materyallerin başında ders kitapları gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında geçmişte yazılmış olan dil öğretim kitaplarının sistematik bir şekilde incelenmesinin ve bulguların sağlam bir şekilde ortaya konmasının önemi daha iyi kavranmaktadır. Osmanlı döneminde 1709 yılından 1910 yılına kadar 201 yıllık süreçte İngilizler ve İngilizce bilenlere Türkçe öğretmek amacıyla 17 tane kitap yazılmıştır.

Osmanlı döneminde İngilizler tarafından yazılan İngilizlere Türkçe öğretim kitapları ise şu şekildedir:

1. Thomas Vaughan, Grammar Of the Turkish Language (Türk Dil Bilgisi) Grammar of the Turkish Language adlı kitap, Thomas Vaughan tarafından 1709 yılında Londra'da basılmıştır.
2. A. L. Davids, Grammar of the Turkish Language (Türkçe'nin Dil Bilgisi Kuralları) Arthur Lumley Davids, Grammar of the Turkish Language adlı eserini 1832'de Londra'da basılmıştır.

3. Charles Boyd, The Turkish Interpreter or a new Grammar Of The Turkish Language (Türkçe Tercüman yada Türk Dilinin Yeni Dil Bilgisi) Charles Boyd, "The Turkish Interpreter or a New Grammar of the Turkish Language" adlı eserini 1842 yılında basılmıştır. Bu eser Paris'te Firmin Didot Frerks Yayınevi, Londra'da ise Smith Elder yayınevi tarafından basılmıştır.
4. William Burckhardt Barker, A Reading Book Of The Turkish Language (Türk Dilinin Okuma Kitabı) Reading Book of the Turkish Language with a Grammar and Vocoublary adlı eser, William Barker tarafından 1854 yılında Londra'da basılmıştır.
5. William Burckhardt Barker, A Practical Grammar Of The Turkish Language; with Dialogues and Vocabulary (Türk Dilinin Pratik Dil Bilgisi Kitabı – Diyalog ve Sözlük İle Birlikte) Turkish Grammar Dialogues and Vocabulary adlı bu eser, William Burchhardt Barker tarafından 1854'te basılmıştır.
6. James William Redhouse, The Turkish Campaigner"s Vade-Mecum of Ottoman Colloquial Language (Türk Seferine Çıkanlara Osmanlı'nın Günlük Konuşma Dili) Bu eser William Redhouse tarafından Kırım Savaşı'ndan sonra İstanbul'a dönen askerler için yazılmış ve 1855 yılının haziran ayında basılmıştır.
7. Edwin Arnold, A Simple Transliterated Grammar Of The Turkish Language With Dialogues and Vocabulary (Türk Dilinin Basit Çevrilmiş Dil Bilgisi – Diyalog ve Sözlük İle Birlikte) A Simple Transliterated Grammar of the Turkish Language, 1877 yılında Londra'da basılmıştır.
8. Elias Riggs, Outline Of A Grammar Of The Turkish Language (Türk Dil Bilgisinin Ana Hatları) Bu eser İngilizlere Osmanlı Türkçesi öğretmek amacıyla 1856 yılında yazılmıştır. Eser Ermenice ve Ermeni karakterleriyle yazılmıştır.
9. Frank Lawrence Hopkins, Elementary Grammar of the Turkish Language: With a Few Easy Exercises (Türk Dil bilgisine Başlangıç: Birkaç Kolay Alıştırma ile) Hopkins M. A., "Elementary Grammar of the Turkish" adlı eserini 1877 yılında Londra'da yayımlamıştır.
10. A. Said, Turkish Self – Taught Or The Dragoman For Travellers İn The East, Being a New Practical And Easy Method Of Learning The Turkish Language (Yeni Pratik ve Kolay Yöntemlerle Türk Dili öğretimi) Kitap, 1877 yılında Londra'da basılmıştır. Kitapta Türkçenin dil özellikleri, sözlük, dil bilgisi kuralları ve alıştırmalar yer almaktadır.
11. Charles Francis MacKenzie, A Turkish Manual Comprising a Condensed Grammar with Idiomatic Phrases, Exercises, and Dialogues, and Vocabulary (Deyim Kalıpları, Alıştırmalar, Diyalog ve Sözlük ile Oluşturulmuş Dil Bilgisi İçeren Türkçe El Kitabı) Bu kitap 1879 yılında Londra'da basılmıştır. Yazar ön sözde siyasi tarihle ilgili bilgiler vermiştir. Kıbrıs ve Batum'un Osmanlıya geçmesinden bahsetmiştir. Türklerin Muhammed inancı için Putperestliği bıraktığını söylemiştir.

12. Charles Wells, A Pratical Grammar Of The Turkish Language (Türk Dilinin Pratik Dil Bilgisi) Dr. Charles Wells, A Practical Grammar the Turkish Language adlı eserini 1880’de, Londra’da yayımlamıştır.
13. James William Redhouse, A Simplified Grammar Of The Turkish Language (Türk Dilinin Basit Dil Bilgisi) Dilbilimci, mütercim ve sözlük yazarı olan Redhouse bu eserini 1884’te Londra’da yazmıştır.
14. C. J. Tarring, Turkish Grammar (Türk Dil Bilgisi) A Practical Elementary Turkish Grammar adlı eser Charles James Tarring tarafından 1886 yılında Londra’da basılmıştır.
15. Anton Tien, A Turkish Grammar, Containing Also Dialogues and Terms Connected with the Army, Navy, Military Drill, Diplomatic and Social Life (Sosyal Yaşam, Diplomasi ve Ordu ile İlişkili Diyalog ve Terimler İçeren Türk Dil Bilgisi) Anton Tien bu eserini, 1896 yılında yayımlamıştır. 418 sayfadan oluşan eseri S. Low, Marston and Company yayımlamıştır.
16. V. H. Hagopian, Ottoman Turkish Conversation Grammar (Osmanlı Türkçesi Konuşma Dilinin Dil Bilgisi) V. H. Hagopian, “Ottoman - Turkish Conservation – Grammar” adlı kitabını 1907’de Londra’da basmıştır.
17. V. H. Hagopian, Key to the Ottoman - Turkish Conversation – Grammar (Osmanlı Türkçesi Konuşma Dilinin Dil Bilgisi Anahtarı) V. H. Hagopian, “Key Ottoman – Turkish Conservation – Grammar” adlı eserini 1908 yılında Londra’da basmıştır.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırma sonucunda elde edilecek olan olgu ve kavramlara ulaşmada yol gösterecek olan yazılı malzemenin incelenerek analiz edilmesidir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen, olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Şimsek, 2009).

Bu araştırmanın örneklemini aynı zamanda araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna göre Osmanlı döneminde İngiliz ve Osmanlı Türklerinin kullandığı Latin ve Arap alfabesi ile İngilizce yazılan Türkçe öğretim kitapları bu araştırmanın evren ve örneklemini oluşturmaktadır. Bu nedenle Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla yazılan on yedi eserden on altısı, İngiliz ve Osmanlı Türklerinin kullandığı Latin ve Arap alfabesi ile İngilizce yazılan eserlerin tamamı bu araştırmada kullanılmıştır. Elias Riggs’in yazdığı dil öğretim kitabı Ermeni alfabesi ile yazıldığı için bu eser araştırmada kullanılmamıştır.

Nitel araştırmada en yaygın olarak kullanılan veri toplama yöntemlerinin başında görüşme, odak grup görüşmesi ve gözlem gelmektedir. Bunların yanında çeşitli türdeki dokümanlar da (belgeler, yazışmalar, fotoğraflar gibi) nitel araştırmada kullanılan verilere temel oluşturabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin analizi için betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmaktadır. Betimsel analiz tekniğinde veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). İçerik analizinde ise derinlik vardır. Belirlenen kelimelerin anlamlarına da bakılır ve buradan belli çıkarımlar elde edilir.

Atasözlerin ve deyimlerin taranmasında TDK'dan (2014) yararlanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

1) Osmanlı Dönemi İngilizlere Türkçe Öğretiminde Kullanılan Atasözleri

a. Anton Tien'in "Turkish Grammar" adlı eserinde kullanılan atasözleri

dilin kemiği yok (s. 365)

dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur (s. 365)

ummadığın taş baş yarar (s. 365) it iti ısırılmaz (s. 365)

iki kaptan bir gemiyi batırır (s. 365)

ayağını yorganına göre uzat (s. 365)

gülü seven dikenine katlanır (s. 366)

akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır (s. 366)

doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar (s. 366)

at ölür meydan (nalı) kalır, yiğit ölür şan (namı) kalır (s. 366)

kendi düşen ağlamaz (s. 366)

ayıpsız yar arayan (dost isteyen), yarsız (dostsuz) kalır (s. 367)

el elin aynasıdır (s. 367)

bal bal demekle ağız tatlanmaz (s. 367)

bahşiş (beleş) atın dişine (yaşına) bakılmaz

(s. 367) hastaya döşek sorulmaz (s. 367)

doğru söz acıdır (s. 367)
dost (akraba) ile ye, iç, alışveriş etme (s. 367)
gözden irak olan gönülden de irak olur (s. 367)
adam adamı bir kere aldatır (s. 367)
ne verirken elinle o gider seninle (s. 369)
herkes kendi ayıbını bilmez (s. 369)
eğri oturup doğru konuşalım(s. 370)
bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir (s. 370)
kâr, zararın kardeşidir (ortağıdır) (s. 371)
çok bilen (söyleyen) çok yanılır (s. 371)
komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür (karısı kız görünür) (s. 371)
cefayı çekmeyen sefanın kadrini bilmez (s. 371)
hatasız kul olmaz (s. 371) bin tasa bir borç ödemez (s. 372)
kurt köyünü (tüyünü) değiştirir, huyunu değiştirmez (s. 372)
tutulmayan uğru, beyden doğru (s. 372)
yerin kulağı var (s. 372)
kuzguna yavrusu şahin (Anka, güzel) görünür (s. 372)
demir tavında dövülür (s. 372)
denizdeki balığın pazarı (pazarlığı) olmaz (s. 372)
öfke ile kalkan ziyanla (zararla) oturur (s. 373)
yatan (yatar) aslandan (kurttan), gezen (yeler) tilki yeğdir (iyidir) (s. 373)
gönülden gönle yol vardır (s. 373)
dilenciye borçlu olma, ya düğünde ister ya bayramda (s. 373)
deve deve yerine çöker (s. 373)
her ziyan bir öğüttür (s. 373)
kurt kocayınca köpeğin maskarası olur (s. 373)
âşığa Bağdat uzak (irak) değil (gelmez) (s. 373)
kimine hay hay, kimine vay vay (s. 373)

b. Charles Francis MacKenzie'nin "A Turkish Manual: Comprising a Condensed Grammar with Idiomatic Phrases, Exercises, and Dialogues, and Vocabulary" adlı eserinde kullanılan atasözleri

beş parmak (parmağın) bir (biri) olmaz (s. 138)

güneş balçıkla sıvanmaz (s. 164)

kanı kanla yumazlar, kanı suyla yurlar (s. 176)

c. C. J. Tarring'in "Turkish Grammar" adlı eserinde kullanılan atasözleri

üzüm üzüme baka baka kararır (s. 71)

davacın kadı olursa yardımcın Allah olsun (s. 71)

horozu çok olan köyde sabah geç olur (s. 72)

keskin sirke küpüne (kabına) zarar (s. 197)

kişi arkadaşından bellidir (s. 197)

son pişmanlık fayda vermez (etmez) (s. 203)

ç. V. H. Hagopian'ın "Ottoman Turkish Conversation Grammer" adlı eserinde kullanılan atasözleri

büyük lokma ye, büyük söz söyleme (s. 118)

d. Charles Wells'in "A Pratical Grammar Of The Turkish Language" adlı eserinde kullanılan atasözleri

yatan (yatar) aslandan (kurttan), gezen (yeler) tilki yeğdir (iyidir) (s. 169)

kalpten kalbe yol vardır (s. 169)

it ürür, kervan yürür (s. 169)

ayıpsız yâr arayan (dost isteyen), yârsız (dostsuz) kalır (s. 210)

çok yaşayan (okuyan) bilmez, çok gezen bilir (s. 211)

ağlamayan çocuğa meme vermezler (s. 211)

keskin sirke küpüne (kabına) zarar (s. 232)

gözden irak olan gönülden de irak olur (s. 238)

körün istediği iki göz, biri ela biri boz (s. 238)

sev seni seveni, hâk ile yeksan ise; sevme seni sevmeyeni, Mısıra sultan ise (s. 238) düşmanın karınca ise de hor bakma (s. 264)

bin tasa bir borç ödemez (s. 264)

yarınki kazdan bugünkü tavuk (yumurta) yeğdir (s. 264)

çok koşan çabuk (çok, tez) yorulur (s. 265)

iyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir (s. 265)

bahşiş (beleş) atın dişine (yaşına) bakılmaz (s. 265)

ağlamayan çocuğa meme vermezler (s. 266)

eğri oturup doğru konuşalım (s. 266)

alçak yerde tepecik kendisini dağ sanır (s. 266)

ölüm bir kara devedir ki herkesin kapısına çöker (s. 266)

iki kaptan bir gemiyi batırır (s. 266)

adam adama (gene, her zaman) gerek olur (s. 266)

it ürür, kervan yürür (s. 266)

atılan ok geri dönmez (s. 266)

akşam ise yat, sabah ise git (s. 267)

adam adamı bir kere aldatır (s. 267)

arık etten yağlı tirit olmaz (s. 267)

can canın yoldaşdır (s. 267)

dost (akraba) ile ye, iç, alışveriş etme (s. 267)

dost (iyi dost) kara günde belli olur (s. 267)

dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur (s. 267)

rüzgâra (karşı) tüküren, kendi yüzüne tükürür (s. 267)

tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır (s. 268)

dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur (s. 268)

tutulmayan uğru, beyden doğru (s. 268)

tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur (s. 268)

âşığa Bağdat uzak (ıрак) değil (gelmez) (s. 268)

doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar (s. 268)

kâr, zararın kardeşidir (ortağıdır) (s. 268)

karaya sabun, deliye öğüt neylesin (s. 269)

kuzguna yavrusu şahin (Anka, güzel) görünür (s. 269)

gülü seven dikenine katlanır (s. 269)
kendi düşen ağlamaz (s. 269)
kör kuşun yuvasını Allah yapar (s. 269)
körün istediği iki göz, biri ela biri boz (s. 269)
gözden irak olan gönülden de irak olur atasözü (s. 270)
sadık dost akrabadan yeğdir (s. 270)
bedava sirke baldan tatlıdır (s. 270)
ne ekersen onu biçersin (s. 270)
ayağını yorganına göre uzat atasözü (s. 271)
avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar (s. 271)
atını sağlam kazığa bağlamak deyim (s. 271)

e. Thomas Vaughan'ın "Grammar Of the Turkish Language" adlı eserinde kullanılan atasözleri

az tamah çok ziyan getirir (s. 71)
at ölür meydan (nalı) kalır, yiğit ölür şan (namı) kalır (s. 72)
ağlamayan çocuğa meme vermezler (s. 72)
aç ayı oynamaz (s. 72)
ucuz etin yahnisi yavan (tatsız) olur (s. 72)
eski düşman dost olmaz (s. 72)
eski hamam eski tas (s. 72)
bahşiş (beleş) atın dişine (yaşına) bakılmaz (s. 73)
balık baştan kokar (s. 73)
bugün bana ise yarın sana (s. 73)
az veren candan, çok veren maldan (s. 73)
hastaya döşek sorulmaz (s. 73)
dost ağlatır, düşman güldürür (s. 74)
akraba ile ye, iç alışveriş etme (s. 74)
deliye her gün bayram (s. 74)
sevenin kuluyum, sevmeyenin sultanı (s. 74)
son pişmanlık fayda vermez (etmez) (s. 74)

acemi nalbant gâvur eşeğinde öğrenir (s. 74)
garip kuşun yuvasını Allah yapar (s. 74)
göz görmeyince gönül katlanır (s. 75)
gözden irak olan gönülden de irak olur (s. 75)
gönülden gönle yol vardır (s. 75)
gönül kimi severse güzel odur (s. 75)
görünen köy kılavuz istemez (s. 75)
veresiye (borca) şarap içen, iki kez (kere) sarhoş olur (s. 75)
ya deve ya deveci (deve üstündeki hacı) (s. 75)

f. V. H. Hagopian'ın "Key to the Ottoman-Turkish Conversation-Grammar" adlı eserinde kullanılan atasözleri

büyük lokma ye büyük söz söyleme (s. 39)
damlaya damlaya göl olur (s. 72)
sora sora Bağdat (Kâbe) bulunur (s. 72)
arığa su gelene kadar kurbağanın gözü patlar (s. 72)
ölümü gören hastalığa razı olur (s. 72)
it ürür, kervan yürür (s. 72)

2) Osmanlı Dönemi İngilizlere Türkçe Öğretiminde Kullanılan Deyimler

a. Anton Tien'in "Turkish Grammar" adlı eserinde kullanılan deyimler

(bir şeye) gönlü olmak (s. 98)
dayak atmak (s. 98)
dayak yemek (s. 98)
zararı yok (s. 98)
şüphe yok (s. 280)
allah'a ismarladık (s. 299)
Allah'a emanet (s. 299)
(birinin) hatırı için (s. 307)
Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak (s. 366)
at çalındıktan sonra ahırın kapısını kapamak (s. 371)

ser verip sır vermemek (s. 372)

b. Charles Francis MacKenzie'nin "A Turkish Manual: Comprising a Condensed Grammar with Idiomatic Phrases, Exercises, and Dialogues, and Vocabulary" adlı eserinde kullanılan deyimler:atasözleri

Allah Allah (s. 81)

başı üstünde yeri olmak (s. 114)

zararı dokunmak (s. 120)

yol tutmak (s. 132)

hesap görmek (s. 134)

yolu şaşırmaq (s. 136)

etek silmek (s. 136)

imana gelmek (s. 137)

ağır gelmek (s. 137)

hayra alamet değil (s. 138)

iki karpuzu bir koltuğa sığdırmak (s. 138)

işini bilmek (s. 140)

el vermek (s. 142)

helak etmek (s. 144)

vacip olmak (s. 144)

fol yok yumurta yok (s. 176)

sefa geldin (s. 185)

pişmiş aşı su katmak (s. 198)

tamam olmak (s. 203)

hesap görmek (s. 209)

üstüne olmak (s. 209)

razı olmak (s. 230)

fena olmak (s. 232)

ümit vermek (s. 243)

korku vermek (s. 245)

zahmet olmak (s. 252)

diz çökmek (s. 257)

affını istemek (s. 257)

gayret göstermek (s. 304)

c. C. J. Tarring'in "Turkish Grammar" adlı eserinde kullanılan deyimler

Allah bilir (s. 65)

hatırı sayılır (s. 69)

Allah'a ismarladık (s. 77)

hocalık etmek (s. 87) idare etmek (s. 111)

lakırdı etmek (s. 112)

maskara etmek (s. 112)

taam etmek (s. 112)

teessüf etmek (s. 113)

telef etmek (s. 113)

ziyaret etmek (s. 113)

ibret olmak (s. 113)

elinden gelmek (s. 114)

sözüm yabana (s. 140)

haşa huzurdan (s. 140)

Allah'a emanet (s. 141)

uğurlar olsun (s. 141)

zararı yok (s. 141)

sabahlar hayrolsun (s. 141)

bir o kadar (s. 141)

iş işten geçmek (s. 142)

eksik olmamak (s. 142)

nasıl olsa (s. 142)

hiç değilse (olmazsa) (s. 142)

eksik olmamak (s. 142)

hatırı sayılır (s. 143)

- (birinin) hatırından çıkmamak (s. 143)
hatırına gelmek (s. 143)
(birinin) hatırı için (s. 143)
hatırına getirmek (s. 143)
hatırını sormak (s. 143)
az kaldı (kalsın) (s. 143)
ortada bırakmak (s. 143)
ortada kalmak (s. 143)
meydana çıkmak (s. 143)
kanına girmek (s. 143)
su içinde kalmak (s. 143)
hayrette (hayretler içinde) kalmak (s. 143)
yüzü kalmamak (s. 143)
yüz bulmak (s. 143)
yüz vermemek (s. 143)
yüzüne gülmek (s. 143)
(bir şeye) yüzü tutmamak (s. 143)
adını çıkarmak (s. 144)
işine gelmek (s. 144)
(birine) öyle gelmek (s. 144)
elden geldiği kadar (s. 144)
elden gelmemek (s. 144)
el vermek (s. 144)
eline geçmek (s. 144)
sırası düşmek (s. 144)
sırasına getirmek (s. 145)
dayak yemek (s. 145)
kurşun yemek (s. 145)
sözünde durmak (s. 145)
sözünden dönmek (s. 145)
göze almak (s. 145)

sonunu almak (s. 145)
iyilik görmek (s. 145)
işini görmek (s. 145)
damarına basmak (s. 145)
altüst etmek (s. 145)
yoluna girmek (s. 145)
zahmet çekmek (s. 145)
zahmetine değmek (s. 145)
tepeden tırnağa süzmek (s. 146)
keyfine bakmak (s. 146)
Allah bilir (s. 146)
habbeyi kubbe yapmak (s. 146)
saman altından su yürütmek (s. 147)
ne lazım (s. 177)
mecbur olmak (kalmak) (s. 181)
yanına bırakmamak (s. 198)
kendini kaybetmek (s. 199)
gözü ilişmek (s. 199)
yüzü kalmamak (s. 202)
yerine getirmek (s. 203)
Allah'ın emri (s. 206)
Bembeyaz kesilmek (olmak) (s. 206)
(birinin) hoşuna gitmek (s. 207)

ç. A. Said'in "Turkish Self - Taught Or The Dragoman For Travellers İn The East, Being a New Practical And Easy Method Of Learning The Turkish Language" adlı eserinde kullanılan deyimler

sabahlar (sabahışerifler) hayrolsun! (s.107)
derde düçar olmak (s.107)
iş yolunda (tıkırında) gitmek (olmak) (s.106)
hakkı var (s.105)
zararı yok (s.103)

gözünü (gözlerini) açmak (s.103)

Allah Allah! (s.103)

yazıklar olsun (s.102)

sakın ha! (s. 99)

d. V. H. Hagopian'ın "Ottoman Turkish Conversation Grammer" adlı eserinde kullanılan deyimler

sabahlar (sabahı şerifler) hayrolsun! (s. 39)

hoşça kal (kalın) (s. 46)

sefa geldin (geldiniz) (s. 46)

selam söylemek (s. 46)

rast gelmek (s. 117)

Allah'a emanet (s. 117)

uğur ola! (s. 117)

şüphe yok (s. 117)

işi bitmek (s. 118)

belasını bulmak (s. 119)

ocağı batmak (s. 173)

Allah vere de (s. 175)

yakayı (yakasını) kurtarmak (sıyırmak) (s. 183)

keyfine bırakmak (s. 233)

gözün aydın! (s. 244)

bereket versin (s. 244)

eline (elinize veya ellerinize) sağlık (s. 244)

şeytan kulağına kurşun (s. 245)

sözüm yabana (s. 245)

haşa huzurdan (huzurunuzdan) (s. 245)

Allah'a ısmarladık (s. 245)

ziyade olsun (s. 245)

kusura bakmamak (kalmamak) (s. 245)

affını dilemek (istemek) (s. 245)

rahmet okumak (s. 273)
feryat etmek (s. 273)
aşka düşmek (s. 273)
afiyet (afiyet şeker) olsun (s. 280)
göz yummak (s. 293)
hitam bulmak (s. 403)
elinden geleni yap (s. 418)
el etmek (s. 418)
el vermek (s. 418)
aklı başına gelmek (s. 418)
başı daralmak (s. 418)
aklına bir şey gelmek (s. 418)
ödü kopmak (patlamak) (s. 418)
söz açmak (s. 418)
gözden geçirmek (s. 418)
eline geçmek (s. 418)
kulak asmak (s. 418)
taşı gediğine koymak (s. 419)
ağzı varmamak (s. 419)
altüst olmak (s. 419)
göze gelmek (s. 419)
nazara gelmek (s. 419)
göz değmek (s. 419)
nazar değmek (s. 419)
aklını başına almak (toplamak, devşirmek) (s. 419)
canı çekmek (s. 419)
dili uzamak (s. 419)

e. Charles Wells'in "A Pratical Grammar Of The Turkish Language" adlı eserinde kullanılan deyimler

- razı olmak (gelmek) (s. 96)
turp gibi (s. 183)
elmas gibi (s. 183)
aslan gibi (s. 183)
ziyaret etmek (s. 210)
yağmurdan kaçarken doluya tutulmak (s. 211)
feda etmek (s. 207)
helak etmek (s. 210)
Allah vere de (s. 222)
murada (muradına) ermek (s. 232)
haddini bilmek (s. 257)
dili kılıçtan keskin (s. 264)
zamana uymak (s. 268)
ser verip sır vermemek (s. 268)
atını sağlam kazığa bağlamak (s. 271)

f. Thomas Vaughan'ın "Grammar Of the Turkish Language" adlı eserinde kullanılan deyimler

- ne çare (s. 57)
Allah'a ısmarladık (s. 57)
hatırına gelmek (s. 58)
Allah vere de (s. 61)
hoş geldiniz (s. 62)
ne haber? (s. 66)

g. V. H. Hagopian'ın "Key to the Ottoman-Turkish Conversation-Grammar" adlı eserinde kullanılan deyimler

- Karınca kararına (s. 72)

h. A. L. Davids'in "Grammar of the Turkish Language" adlı eserinde kullanılan deyimler

yüz çevirmek (s. 58)
rast gelmek (s. 93)
kolayını bulmak (s. 93)
vücuda gelmek (s. 93)
el ele vermek (s. 93)
Allah vere de (s. 102)
adı kalmak (s. 106)
rivayet olunma (edilme) (s. 107)
derdine deva bulmak (s. 110)
sefa geldin (geldiniz) (s. 155)
Allah'a ısmarladık (s. 156)
afiyet (afiyet şeker) olsun (s. 156)
(bir şeyi) hazır etmek (s. 158)
Allah bilir (s. 162)

i. William Burckhardt Barker'in "A Reading Book Of The Turkish Language" adlı eserinde kullanılan deyimler

ne münasebet! (s. 58)
halt etmek (s. 99)
bok yemek (s. 99)

i. William Burckhardt Barker'in "A Practical Grammar Of The Turkish Language; with Dialogues and Vocabulary" adlı eserinde kullanılan deyimler

Allah Allah! (s. 72)
ne var ne yok (s. 86)
Allah'a emanet (s. 86)
Allah'a ısmarladık (s. 86)
siftah etmek (s. 95)
zararı yok (s. 95)

hayrını gör (s. 96)
halt etmek (s. 97)
bok yemek (s. 97)
afiyet (afiyet şeker) olsun (s. 99)
ümit vermek (s. 103)
Allah bilir (s. 105)
hey gidi (hey) (s. 107)
haberi olmak (s. 108)
fena değil (sayılmaz) (s. 113)
Allah vere de (s. 114)

j. James William Redhouse'un A Simplified Grammar Of The Turkish Language adlı eserinde kullanılan deyimler

su gibi (s. 169)

k. James William Redhouse'un "The Turkish Campaigner"s Vade-Mecum of Ottoman Colloquial Language" adlı eserinde kullanılan deyimler

Allah'a ısmarladık (s. 306)
hoş geldiniz (s. 306)
sefa geldin (geldiniz) (s. 306)
zararı yok (s. 306)
bereket versin (s. 312)
ne var ne yok (s. 316)
afiyet (afiyet şeker) olsun (s. 316)
amma da yaptın ha! (s. 316)
rast gelmek (s. 316)

l. Edwin Arnold'un "A Simple Transliterated Grammar Of The Turkish Language With Dialogues and Vocabulary" adlı eserinde kullanılan deyimler

hoşça kal (kalın) (s. 76)
taam etmek (s. 76)

afiyet (afiyet şeker) olsun (s. 78)

m. Charles Boyd.'un "The Turkish Interpreter or a new Grammar Of The Turkish Language" adlı eserinde kullanılan deyimler

ne yazık ki (s. 151)

Allah Allah! (s. 151)

hoş geldiniz (s. 151)

hoş bulduk (gördük) (s. 219)

bereket versin (s. 219)

zahmet çekmek (s. 219)

(bir şey birinin) gücüne gitmek (s. 229)

veda etmek (s. 229)

hoşça kal (kalın) (s. 229)

Allah'a ısmarladık (s. 229)

(bir şeyi) hazır etmek (s. 252)

taam etmek (s. 252)

sefa geldin (geldiniz) (s. 252)

Allah vere de (s. 252)

haber vermek (s. 263)

Türkçede atasözlerine oranla deyimlerin fazla olması, İngilizlere Türkçe öğretim kitaplarında da etkisini göstermiştir. İngilizlere Türkçe öğretim kitaplarının bazılarında atasözleri için özel bölüm ayrılmış ve bu atasözlerinin İngilizce açıklamasını verilmiştir. Osmanlı döneminde yazılan İngilizlere Türkçe öğretim kitaplarının büyük çoğunluğu ülkemize iş için gelen, dolayısıyla dil bilgisi ve birikimi olmayan insanlar tarafından amaca yönelik olarak yazıldığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu kitapların hacimleri yazarın amacıyla orantılı olarak artmakta veya azalmakta, bu durumda kitapta yer alan atasözleri ve deyimlerin sayısına etki etmektedir.

4. SONUÇ

Yapılan incelemede, Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretim kitaplarında yazarların atasözleri ve deyimlere yer verdikleri görülmüştür. Buna bağlı olarak yeni dil öğretim çalışmalarında Türk dilinin özelliklerini ve yapısını gözetten materyaller hazırlanması önerilmektedir.

Atasözleri ve deyimler kültürümüzün önemli parçalarıdır. Yapılmış olan birçok çalışmaya rağmen bu değerlerimizin yok olup unutulmaya başlandığı görülmektedir. Bu nedenle Türkçe

bilen herkes belli bir dil bilincine de sahip olmalı ve unutulmaya başlayan atasözleri ve deyimlerimizin tekrar işlevsel bir şekilde kullanılması için çaba göstermelidir.

Hayatımızda önemli yeri olan görsel iletişim araçları ve teknolojik ürünler atasözleri ve deyimlerin öğretilmesi ve yaygınlaştırılmasında araç olarak kullanılmalı, atasözleri ve deyimlere yönelik oyun ve uygulamalar hazırlanarak teknolojiye düşkün olan insanlarımızın atasözleri ve deyimlerin kullanımına yönelik farkındalıklarının arttırılmasına çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akpınar, M. (2010). Deyim ve atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanımı üzerine bir araştırma, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Arnold, E. (1877). A simple transliteral of the Turkish language. Londra: Trübner & Co.

Barker, W. B. (1854). A reading book of the Turkish language. Londra: James Medden.

Barker, W. B. (1854). A practical grammar of the Turkish language; with dialogues and vocabulary. Londra: Bernard Quaritch.

Boyd, C. (1842). The Turkish interpreter or a new grammar of the Turkish language. Londra: Smith Elder & Co.

Bulut M. (2013). Türkçe eğitimi ve öğretiminde dil ve kültür aktarımı aracı olarak atasözleri ve deyimlerin önemi, Turkish Studies, 8 / 13.

Davids, A. L. (1832). A grammar of the Turkish language. Londra: Parbury & Allen.

Hagopian, V. H. (1908). Key to the Ottoman – Turkish conversation – grammar. Londra: Heidelberg.

Hagopian, V. H. (1907). Ottoman – Turkish conversation – grammar. Londra: Heidelberg.

Hopkins, E. L. (1877). Elementary grammar of the Turkish language. Londra: Trübner & Co.

Karagöl E. (2011). Sir william redhouse ve İngilizlere Türkçe öğretimi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Karagöl, E. (2011). Savaş ganimeti!. Dil ve Edebiyat Dergisi, 26, 54 – 59.

Mackenzie, C. F. (1879). A Turkish manual: comprising a condensed grammar with idiomatic phrases, exercises, and dialogues, and vocabulary. Londra: WM. H. Allen & Co.

Redhouse, J. W. (1884). A simplified grammar of the Turkish language. Londra: Trübner & Co.

Redhouse, J. W. (1855). The Turkish campaigner's vade – mecum Ottoman colloquial language. Londra: Thomas Harrison.

Said, A. (1877). Turkish self – taught or the dragoman for travellers in the east, being a new practical and easy method of learning the Turkish language. Londra: Franz Thimm.

Şimşek, Hüseyin (2009). Eğitim tarihi araştırmalarında yöntem sorunu. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42(1),33-51.

Tarring, C. J. (1886). A practical elementary Turkish grammar. Londra: Kegan Paul, Trench & Co.

Tdk Güncel Türkçe sözlük, 14.05.2014 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr> adresinden erişildi.

Tien, A. (1896). A Turkish grammar. Londra: Sampson Low, Marston & Company.

Wells, C. (1880). A practical grammar of the Turkish language. Londra: Bernard Quaritch.

Vaughan, T. (1709). Grammar of the turkish language. Londra: F. Humfreys.

Yıldırım A., ve Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel tarama yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım A., ve Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel tarama yöntemleri(5th ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.